

EEN UITGAVE VAN
DE VERENIGING
"JACOB HONIG JSZ.JR."

C & J HONIG BREET

DRIE GENERATIES ZAANS PAPIER

Het stamhuis van de papierfabrikanten Honig, gebouwd door Jacob Cz. Honigh aan de Lagedijk te Zaandijk. Het woonhuis werd vanaf 1709 bewoond door Jan Jbz. Honig en bleef tot 1867 in familiebezit. Rechts van het woonhuis staat het papierpakhuis "D' Bijkorf".

[Pentekening in inkt, Stichting Archief Honig(h)]

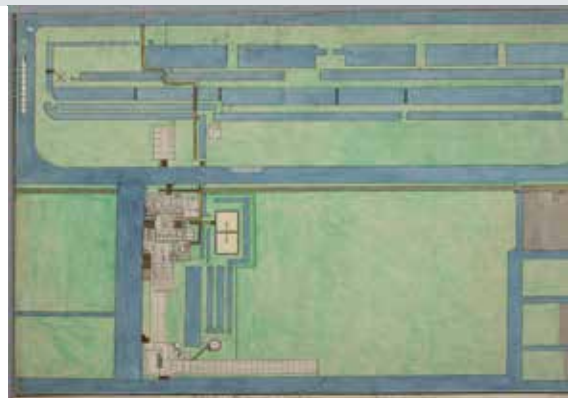

[Geaquarelleerde pentekening, Zaanlandia Illustrata nr. 602, GAZ 13.0012]

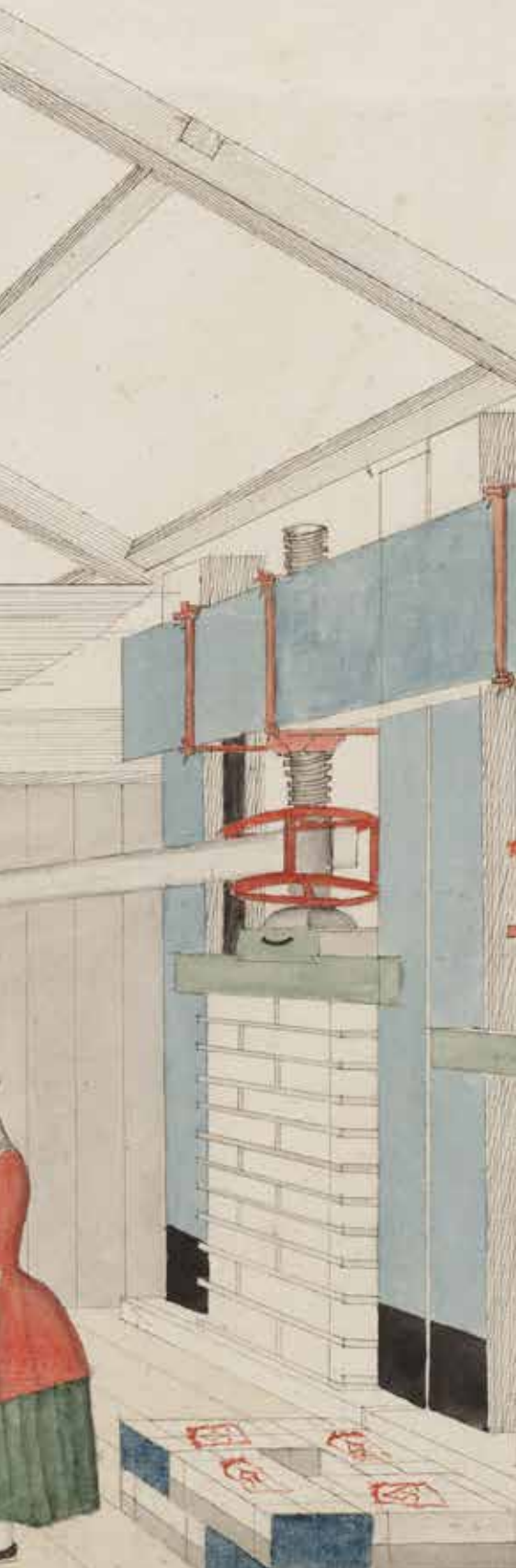
Papiermolen "De Vergulde Bijkorf" met droogschuren, 6 maart 1823.

Na de splitsing van het bedrijf door de broers Cornelis en Jan Jbz. Honig in 1738 ging de molen over in handen van Jan. De molen bleef tot 1854 in familiebezit en verbrandde in 1902.

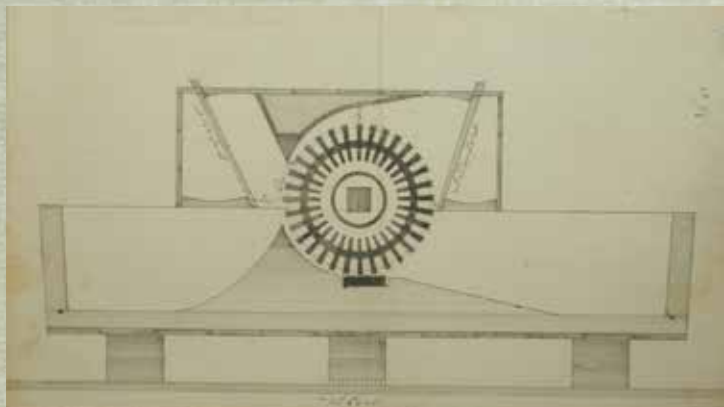
Plattegrond van de papiermolen De Vergulde Bijkorf met de daarbij behorende polder te Zaandijk, aan het Guispad, door J.J. Honig, 1842. Het stelsel van sloten leverde het benodigde zuivere grondwater, dat werd opgepompt met een petmolen.

[Geaquarelleerde tekening, Zaanlandia Illustrata nr. 71, GAZ 50.1408]

DRIE GENERATIES HONIG (1674-1770)

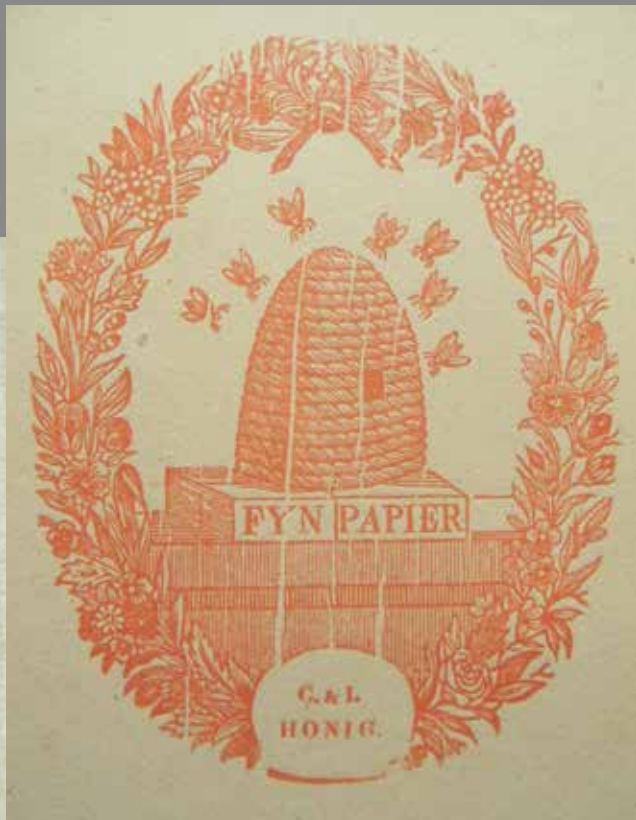
Constructietekening van een maalbak of "Hollander" door Dirk Jb de Vries op papier met watermerk van C & J HONIG [Stichting Archief Honig(h)]

In tegenstelling tot de Gelderse papierbedrijven werkten men in de Zaanstreek met windmolens. De verbeterde maalbak of "Hollander" betekende hierbij vanaf 1673 een efficiënte uitvinding, waarmee zorgvuldig geselecteerde lommen met koperen messen tot papierpulp werden vermalen. Jacob Cornelisz. Honigh [1648-1709] stichtte in 1674 samen met zijn jongere broer Adriaan met de witpapiermolen "De Vergulde Bijkorf" een florerend familiebedrijf. Daartoe was deze molen, oorspronkelijk genaamd "De Kwikstaart", in 1668 vanuit Wormer verplaatst naar het Guispad te Zaandijk. De zoons Cornelis en Jan uit Jacobs huwelijk met Maritje Meinderts Meyn [1648-1696] namen het bedrijf in 1709 over en breidden het uit met molen "De Veenboer". De grootste bloei beleefde de Zaanstreek rond 1730, toen maar liefst 42 papiermolens werkzaam waren.

Op 28 juni 1738 splitsen deze broers hun bedrijf. Cornelis Jacobsz. Honig [1683-1755] behield onder de naam C. & J. HONIG "De Veenboer" en bezat daarnaast sinds 1733 papiermolen "Het Herderskind". In 1706 huwde hij Stijntje Caeskoper [1683-1722], met wie hij zes kinderen kreeg, waaronder Jacob Cornelisz Honig [1707-1770]. In 1710/1711

bouwde Cornelis Jz. Honig voor zijn gezin het latere Honig Breethuis. Jacob Cz. zette het bedrijf C & J HONIG voort en zou de ouderlijke woning erven en bewonen. Hij bleef ongehuwd en laat het pand na aan zijn zuster, Maartje Breet-Honig [1713-1779].

Cornelis' broer Jan Jacobsz. Honig [1688-1757] behield onder de naam J. HONIG & ZN "De Vergulde Bijkorf" en bezat daarnaast sinds 1737 papiermolen "De Eendracht". Jan huwde zijn schoonzuster Trijntje Caeskoper [1689-1763], met wie hij een zoon kreeg, genaamd Jacob Jansz. Honig [1712-1780]. Deze Jacob Jz. Honig nam op zijn beurt zijn zoons Jan Jacobsz. Honig [1738-1806] en Cornelis Jacobsz. Honig [1745-1817] in het bedrijf onder de firmanaam J. HONIG & ZONEN. Het hoogwaardige papier van Honig vond een internationale aftrek. Het werd onder meer gebruikt voor prenten, tekeningen, brieven, boeken, bladmuziek en bankbiljetten. Behalve C. & J. HONIG en J. HONIG & ZN waren in Zaandijk ook de firma's J. KOOL (& COMP) en J.C. & Z. VAN DER LEY actief. In Zaandam werd eveneens witpapier vervaardigd door de firma ADRIAAN ROGGE, terwijl in Wormer de firma D & C BLAUW gevestigd was.

Riemkap voor Fyn Papier van C & J HONIG
[Blokdruk, Stichting Archief Honig(h)]

BEDRIJFSSPIONAGE

In 1757 werden in opdracht van de Zweedse Rijksbank onder het personeel van C & J HONIG lieden geronseld die de fabricagegeheimen wilden prijsgeven. De papiermaker Jan Mulder en zijn broer, de papierlijmer Erasmus Mulder werden overgehaald hieraan gehoor te geven. Jan Mulder probeerde o.m. ook de Zaandijker vormenmakers Hendrik Kas en Simon Jansz. Kas te strikken om schepvormen te leveren. Fabrikteur Jacob Cz. Honig diende op 6 januari 1758 een klacht in tegen de 'spions' Mulder. Jan Mulder werd gearresteerd en stierf kort daarop in gevangenschap. Het lukte Erasmus Mulder om naar Zweden te vluchten, waar hij in juni 1758 arriveerde en een riant jaarsalaris ontving van fl. 1.000,-. Het jaar erop voegde zijn broer Casper Jansz. Mulder en zijn drie zoons bij hem. Zijn jaarsalaris als papierlijmer bedroeg fl 600,-.

CORNELIS EN ARENT BREET

WITPAPIER UIT DE PRUIKENTIJD

De broers Cornelis en Arent Breet namen het bedrijf C & J HONIG, bestaande uit de molens “De Veenboer” en “Het Herderskind” en de pakhuizen “De Kreeft” en “De Spijker”, in 1770 over van hun oom Jacob Cz. Honig voor de som van fl. 224.000,- inclusief de lading. Cornelis Jz. Breet [1739-1806] en Grietje Klaas Nen [1744-1826] vormden vanaf dat jaar tevens de derde generaties bewoners van het Honig Breethuis. Het echtpaar kreeg drie kinderen die

de volwassen leeftijd bereikten. Dit waren Grietje, Jacob en Klaas Breet. Arent Cz. Breet [1745-1802] woonde met zijn echtgenote Brabertje Corver [1747-1807] aan de Lagedijk 48. Dit echtpaar bleef kinderloos. In 1777 ontvingen de beide broers de Duitse professor Heinrich Sander uit Karlsruhe, die een beschrijving gaf van het papierbedrijf in de molens “De Veenboer” en “Het Herderskind” en bovendien gastvrij werd ontvangen in het Honig Breethuis.

*Woonhuis (ca. 1710) en luchthuis (ca. 1829) van de fabrikeurswoning van Cornelis Breet aan de Lagedijk 80 te Zaandijk, gezien vanaf de Zaan
[Foto van J.L. Breebaard, 1863-1878, GAZ 25_017_00698]*

*Woonhuis en luchthuis van de fabrikeurswoning van Arent Breet aan de Lagedijk 48 te Zaandijk, gezien vanaf de Zaan
[Foto J.L. Breebaard, 1863-1878, GAZ 25_017_00612]*

PRESIDENTIEEL POSTPAPIER VAN BREET

Een gesigeneerde brief van George Washington [1732-1799] aan Alexander McDougall [1732-1786], gedateerd 23 juni 1779, geschreven op papier van C & J HONIG, heeft op een veiling in New York \$ 25.000,00 opgebracht. Het briefpapier draagt het watermerk van het Zaanse familiebedrijf, voorzien een gekroond wapenschild met posthoorn. De veiling vond plaats in New York op 6 december 2013 bij veilinghuis Christie's. Er waren al brieven bekend van Thomas Jefferson [1743-1826], eveneens geschreven op papier van C & J HONIG (BREET). Deze dateren van 5 april 1793 en 26 april 1802. Ook deze brieven, bewaard in de Library of Congress in Washington DC, dragen het gekroonde wapenschild met de posthoorn. Eerder werd al bekend dat de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring op 4 en 5 juli 1776 gedrukt is op Zaanse papier, waaronder dat van J. HONIG & ZONEN.

JACOB EN KLAAS BREET

De broers Jacob Cornelisz. Breet [1778-1847] en Klaas Cornelisz. Breet [1784-1846] groeiden als kind op in het Honig Breethuis en zetten het ouderlijke papierbedrijf voort. Jacob vervaardigde als jongeman tussen 1792 en 1793 een zevental tekeningen onder de titel "Plan voor een witpapiermolen". Samen met zijn echtgenote Grietje de Jager [1776-1837] vormde hij de vierde generatie bewoners van het Honig Breethuis. Het echtpaar had vijf kinderen die de volwassen leeftijd bereikten. Dit waren Grietje, Cornelis, Aagje, Maartje en Jan Breet.

Klaas woonde met zijn echtgenote Guurtje de Vries [1785-1826] en hun kinderen Grietje, Maartje, Cornelis, Neeltje en Guurtje aan de Lagedijk 48. Deze woning werd rond 1804 voorzien van een riant luchthuis op Ionische zuilen. In hetzelfde jaar bracht een gezelschap van 60 Fransen uit het gevolg van generaal Marmont een bezoek aan het papierbedrijf. Hoewel de Franse Tijd een malaise veroorzaakte in de Nederlandse economie, floreerde het bedrijf van de gebroeders Breet. Het personeelsbestand kon zelfs worden verdubbeld tot 120 man.

Jacob Breet liet rond 1829 als erfgenaam van de ouderlijke woning een luchthuis aan de Zaanzijde realiseren. Deze classicistische aanbouw is voorzien van een houten halsgevel en bevat een stijlvolle Zaankamer, waarboven bodevertrekken waren ondergebracht.

Pastelportret van Jacob Cz. Breet, 1817 door Wijnand Esser [ZOV-04389].

Voddenschuur, geaquarelleerde pentekening door Jacob Cz. Breet, 1793.

Het sorteren en snijden van de lommen was een secuur vrouwenwerk.

[Zaanlandia Illustrata nr. 845-6, GAZ 13.0018]

VELIJNPAPIER UIT DE FRANSE TIJD

Pastelportret van Klaas Cz. Breet, 1817 naar Wijnand Esser [ZOV-03618].

VELIJNPAPIER

De Zaandijker papierfabriek Jan Aggesz. Kool [1742-1816] was een vooruitstrevend man. Ten tijde van de Bataafse Republiek toonde hij zich een aanhanger van de idealen van de Franse Revolutie. Op 9 oktober 1807 introduceerde Jan Kool aan zijn Zaanse collega-papierfabriekers, waaronder de firma C & J HONIG BREET, de vervaardigingswijze van het zogeheten "velijnpapier". Dit was een fijne papiersoort waarvan het procédé in Engeland was ontwikkeld door John Baskerville. Hierbij werd gebruikgemaakt van schepvormen uit fijn geweven koperdoek. Hij liet zijn collega-papierfabriekers profiteren van zijn kennis over het nieuwe fabricageproces. Velijnpapier van J. Kool is in Zaandijk minstens sinds 1811 aantoonbaar toegepast. Na zijn dood werd Jan Az. Kool opgevolgd door zijn neef Jan Jacobsz. Kool [1776-1837], de zoon van zijn broer, Jacob Aggesz. Kool.

Pakkamer, geaquarelleerde pentekening door Jacob Cz. Breet, 1792.

In de pakkamer worden de riemen papier verpakt en van een riemkap voorzien.

[Zaanlandia Illustrata nr. 845-7, GAZ 13.0019]

CORNELIS EN JAN BREET

WAARDEPAPIER UIT DE BIEDERMEIERTIJD

De broers Cornelis Jacobz Breet [1800-1852] en Jan Jacobsz. Breet [1815-1892] zetten in 1847 het ouderlijke papierbedrijf in vennootschap met hun neef Cornelis Klaasz. Breet [1818-1869] voort. In 1838 werd het papierbedrijf uitgebreid met molen "De Herder", die echter maar vier jaar in gebruik bleef. Tussen 1843 en 1892 drukte de firma Joh. Enschede & Zonen papier de eerste Nederlandse muntbiljetten op papier van C & J HONIG BREET.

In 1851 werd de firma op de Great Exhibition in Londen een bronzen medaille toegekend. Jan Breet en Maartje Kd. Breet [1817-1880] vormden de vijfde generatie bewoners van het Honig Breethuis. Het echtpaar was volle neef en nicht. Dit huwelijk bleef kinderloos. In 1879 zag Jan zich genoodzaakt het eertijds zo succesvolle familiebedrijf te liquideren. De toekomst was aan het stoompapier van de firma Van Gelder & Zonen.

Gelithografeerd portret van Cornelis Klaasz. Breet,
1869
[Particuliere Collectie, Honig Breethuis]

Pastelportret van Cornelis Jacobsz. Breet door
Wijnand Esser, 1817
[Collectie "Jacob Honig jsz. Jr.", ZOV-04392, Zaans
Museum]

Bronzen legpenning toegekend aan C & J HONIG
BREET, 1851
[Stichting Archief Honig(h)]

Riemkap voor velijnpapier van C & J HONIG met
beeltenis van postruiter. Kopergravure door N. van
der Meer, 1816

[Stichting Archief Honig(h)]

C. & I. HONIG.
PAPIER FABRIEKEURS.

Gedrukt en geleverd door N. van der Meer, 1816

ZAANDIJKER VORMENMAKERS

De firma C & J HONIG BREET liet de schepvormen vervaardigen door de Zaandijker vormenmakers Willem Hendrikz. de Ligt [1782-1854] en zijn halfboer Cornelis Jansz. Kuijt [1801-1879]. Kuijt woonde aan het Gorterspad 131. Jan Cz. Kuijt [1824-1887], de oudste zoon van Cornelis Kuijt, beoefende eveneens het vak van vormenmaker. Deze ambachtslieden voorzagen de schepvormen van kunstig vlechtwerk van kopergeas, dat in het papier oplichtte als watermerk. Het bedrijfsarchief van Drukkerij Johan Enschede & Zonen bewaart een correspondentie met de firma C & J HONIG BREET, waarin voor vormenmaker Cornelis Kuijt een belangrijke rol is weggelegd. Ten behoeve van muntbiljetten werd een hoge kwaliteit papier geschept, voorzien van speciale watermerken.

DE PAPIERMOLENS VAN C & J HONIG BREET

8 / NIEUWSBRIEF NR 38 – PAPIERSPECIAL 2015

Witpapiermolen "de Veenboer" werd gebouwd in 1694 aan het Guispad te Westzaan en kwam op 16 november 1709 voor de som van fl. 8.583,61 in handen van de broers Cornelis en Jan Honig. Bij de scheiding van het bedrijf kwam "de Veenboer" toe aan Cornelis Honig. Bij zijn overlijden in 1755 kwam de molen in bezit van zijn zoon, Jacob Cz. Honig. In 1770 werd de molen verkocht aan Cornelis en Arent Breet. Bij de dood van Cornelis in 1806 erven zijn zoons Jacob en Klaas de molen. Jan Jbz.

Breet blijft met "de Veenboer" werken tot 1879, toen hij de molen verkocht aan Pieter Abraham Dekker, die de molen zou inrichten voor de gerstpellerij. In 1907 werd de molen gedemonteerd en als korenmolen "de Bijenkorf" herbouwd in Gemert (NB). [ZOV, GAZ 21.07077]

Witpapiermolen "het Herderskind" werd in 1689 gebouwd in het Guisveld te Zaandijk. Cornelis Jacobsz. Honig kocht de molen op 31 januari 1733 voor fl. 12.000,-. Bij zijn dood in 1755 kwam de molen in handen van zijn zoon Jacob Cz. Honig. In 1770 werd de molen samen met "de Veenboer" en de pakhuizen "de Kreeft" en "de Spijker" voor fl. 31.350,- verkocht aan Cornelis en Arent Breet. Bij de dood van Cornelis in 1806 erven zijn zoons Jacob en Klaas de molen. Jan Jbz. Breet blijft met "het Herderskind" werken tot 1856, waarna hij werd verkocht aan Pieter Donker, die de molen verbouwde tot balkenzager. Een hevige brand door een heetlopende krukas deed de molen in de avond van 17 november 1928 in vlammen opgaan.

Molenschilderij "Het Herderskind" met droogschuren door P. Koeter. Het schilderij is voorzien van beweegbare wieken. [Coll. "Jacob Honig Jsz. Jr.", ZOV-01316, Honig Breethuis]

Molenbord "Het herderskind" [Archiefphoto ZOV, GAZ 21.06530]

Riemkap "De Herder" [Coll. Voorn, KB]

Witpapiermolen "de Herder" werd in 1750 voor de firma D & C Blauw gebouwd in het Guisveld te Zaandijk, nadat de gelijknamige voorganger uit 1693 bij een brand door bliksemingslag werd verwoest. Later komt de molen

in bezit van de firma Blauw en Briel, die hem bij liquidatie van het bedrijf in 1838 verkoopt aan de firma C & J Honig Breet. In 1842 komt de molen alweer tot stilstand, waarna hij wordt afgebroken en verplaatst naar Nijkerk.

COLOFON

Deze special van de Nieuwsbrief van het Honig Breethuis is een uitgave van de Vereniging "Jacob Honig Jsz. Jr."

Samenstelling: Pier van Leeuwen
Beeldmateriaal: Gemeentearchief Zaanstad, Zaans Museum
Stichting Archief Honig(h)

Grafische vormgeving: Laura Verburg
Drukwerk: Drukkerij De Top, Koog aan de Zaan

Honig Breethuis: Lagedijk 80,
1544 BJ Zaandijk

Tel.: 075-6217626
E-mail: info@honigbreethuis.nl
Website: www.honigbreethuis.nl

C & I HONIG
PAPIERFABRIKEURS
1709 - 1879